

ΜΙΛΤΟΣ ΣΑΧΤΟΥΡΗΣ, Ο ΣΤΡΑΤΙΩΤΗΣ ΠΟΙΗΤΗΣ

- Το ποίημα ανήκει στη συλλογή «Τα φάσματα ή η χαρά στον άλλο δρόμο» (1958). Η λέξη φάσματα σημαίνει: «τα είδωλα», «τα φαντάσματα», «οι ιριδισμοί των χρωμάτων». Στα ποιήματα της συλλογής τα αντικείμενα είναι φάσματα που κινούνται από τον πραγματικό στον ονειρικό κόσμο (που πηγάζει από το ασυνείδητο του ποιητή και αποτελεί την ποιητική πραγματικότητα), από τον κόσμο του λογικού στον κόσμο του παραλόγου. Τα αντικείμενα, καθώς μεταφέρονται από τον ένα κόσμο στον άλλο, χάνουν τις συγκεκριμένες διαστάσεις τους και τις αντικειμενικές τους ιδιότητες, γίνονται σύμβολα και φορτίζονται με τις ιδιότητες που τους δίνει η φαντασία του ποιητή. Τα είδωλα των αντικειμένων δεν ξεχωρίζουν από τα αισθητά αντικείμενα και η πραγματικότητα του αισθητού κόσμου δεν ξεχωρίζει από την ποιητική πραγματικότητα.

- Οι δύο λέξεις του τίτλου του ποιήματος αποκαλύπτουν ότι ο ποιητής, εκτός από την ποιητική ιδιότητά του, έχει και την ιδιότητα του στρατιώτη (αφού μάλιστα βρισκόμαστε σε περίοδο πολέμου, όπως αποκαλύπτεται αργότερα). Η ιδιότητα του στρατιώτη είναι βέβαια παροδική, ενώ του ποιητή μόνιμη: ο ποιητής δεν την έχει εγκαταλείψει, έστω κι αν δεν έχει γράψει ποιήματα. Αυτό σημαίνει ότι δεν μένει απαθής θεατής, στο περιθώριο των δραματικών γεγονότων, αλλά συμμετέχει και στην ευθύνη του πνευματικού ανθρώπου. Στον τίτλο προτάσσεται η λέξη στρατιώτης και αυτό σημαίνει ότι η ιδιότητα του στρατιώτη κυριαρχεί την εποχή αυτή και επικαλύπτει την ιδιότητα του ποιητή.

- «Εύκολα ξεχωρίζουν οι δυο ενότητες που απαρτίζουν το ποίημα. Η πρώτη, η εκτενέστερη, αρχίζει με το αποφασιστικό 'Δεν' και μας λέει τι δεν έκανε ο στρατιώτης αυτός και τι τον εμπόδισε να το κάνει. Είναι γεμάτη επαναλήψεις, με φράσεις κοφτές, ασύνδετες, όπως συνήθως συμβαίνει με άνθρωπο βαθιά ταραγμένο, με άνθρωπο με νεύρα τόσο κουρελιασμένα, ώστε να πλησιάζει τα όρια της υστερίας.

Αφού το τέλος του ποιήματος μας παρουσιάζει τον ήρωά του ως ποιητή, απαραίτητο είναι να μας εξηγήσει τι τον εμπόδισε να γράψει ποιήματα. Η πρώτη αφορμή είναι μια σωματική παρενόχληση: ο θόρυβος, επειδή θολώνει το μυαλό κι εμποδίζει την αυτοσυγκέντρωση, απαραίτητη προϋπόθεση για την ποιητική δημιουργία. Η δεύτερη είναι παράγοντας ψυχολογικός: ο φόβος, που συχνά παραλύει τη σκέψη. Και οι δυο είναι αποτελέσματα του πολέμου. Ο 'κρότος' είναι το πανδαιμόνιο της μάχης με τους πυροβολισμούς, τις εκρήξεις των οβιδών, το κροτάλισμα των πολυβόλων. 'Όλ' αυτά δε ζαλίζουν μονάχα το στρατιώτη ποιητή, αλλά προπαντός του δημιουργούν την εντύπωση του κινδύνου: έτσι γεννιέται ο φόβος, που είναι τόσο εντονότερος όσο δειλότερο είναι το άτομο. Ας μην ξεχνάμε όμως πως ο Γ. Σαραντάρης έγραφε στίχους κατά τη διάρκεια το πολέμου της Αλβανίας και ο Ελύτης σε γράμμα του στον Κ. Φράιερ αφηγείται πως στο μέτωπο, ενώ σφύριζαν οι οβίδες, πρωτοσυνέλαβε την ιδέα του «Χαμένου Ανθυπολοχαγού», «που σκοτώνεται χίλιες φορές κι αθάνατος ξαναγεννιέται άλλες τόσες»

Έτσι φτάνουμε στο συμπέρασμα πως πρωταρχικό ρόλο σχετικά με την επίδραση του πολέμου σ' ένα ποιητή, ή γενικότερα σε κάθε άτομο, δεν παίζουν τόσο οι γύρω του συνθήκες, όσο η ατομική δειλία ή το ψυχραιμο θάρρος, που, όπως το χαρακτηρίζει ο Ελύτης στην ίδια επιστολή, είναι «η συμπίεση των υλικών αξιών της ζωής».

Στη δεύτερη ενότητα, που αποτελείται από την τρίτη στροφή του ποιήματος, ο Σαχτούρης, αφού μας τονίσει προηγουμένως τι δεν έκανε ο στρατιώτης ποιητής, μας αποκαλύπτει τι έκανε:

Μόνο σταυρούς
σε μνήματα
καρφώνω

Κι οι τρεις σύντομοι αυτοί στίχοι με την ανατριχιαστική γύμνια τους, μετατοπίζουν την προσοχή από το 'δειλό' ποιητή σε όσους θαρρετά αντιμετώπισαν το μοιραίο, μας προκαλούν έντονη και βαθιά συγκίνηση, γιατί νιώθουμε πως το πανδαιμόνιο της μάχης δεν έχει σαν αποτέλεσμα μόνο να ζαλίζει άτομα με αδύναμο νευρικό σύστημα και να τους δημιουργεί ανασφάλεια, άρα φόβο κι ανατριχίλα, αλλά ακόμα φτάνει να φέρνει σ' άλλους το θάνατο»

Καλλιόπη Σφαέλλου

- Ο πρώτος στίχος επαναλαμβάνεται αυτούσιος, σαν κραυγή. Με τις δύο αλληλόκληρες επαναλήψεις του η διαμαρτυρία γίνεται εμφανέστερη, αλλά πέρα απ' αυτήν εκφράζεται η αγανάκτηση του ποιητή για τον πόλεμο καθώς και η θλίψη του και ο πόνος για τα θύματα. Τα ίδια συναισθήματα εκφράζουν και οι άλλες επαναλήψεις αυτούσιων στίχων.

Ακόμη, ο στ. 2 εκφράζει τρόπο από τους κρότους και η άμεση επανάληψή του εντείνει αυτό το συναίσθημα. Το ίδιο επιτυγχάνει και η άμεση επανάληψη του στ. 7, ο οποίος εκφράζει υπαρξιακό φόβο.

- Εκτός από τους στίχους που επαναλαμβάνονται αυτούσιοι, είναι και ο τελευταίος στίχος της πρώτης στροφής (στ. 4), που επαναλαμβάνεται στο τέλος της δεύτερης στροφής κάπως παραλλαγμένος. Η επανάληψη υπογραμμίζει τη διάρκεια του εφιάλτη του πολέμου, του οποίου τα επώδυνα γεγονότα αποτελούσαν καθημερινές τραυματικές εμπειρίες του ποιητή: τα δέκα χρόνια που διήρκεσε η πολεμική περιπέτεια της χώρας ήταν πάρα πολλά, αλλά και σημάδεψαν ολόκληρη τη ζωή του ποιητή.

- Το λεξιλόγιο που χρησιμοποιεί ο ποιητής είναι λιτό (μάλιστα το κάνουν πιο περιορισμένο οι επαναλήψεις) και περιορίζεται σε ρήματα και ουσιαστικά, που εκφράζουν ενέργειες, καταστάσεις, πράγματα, ενώ δεν υπάρχει ούτε ένα επίθετο. Με τη χρήση ρημάτων και ουσιαστικών και τον αποκλεισμό των επιθέτων ο ποιητής στοχεύει στο καιρίο παραλείποντας το δευτερεύον και το επουσιώδες.

- Οι προτάσεις είναι μικρές και κοφτές, απουσιάζει εντελώς η στίξη και χρησιμοποιείται μόνο ένας σύνδεσμος: μόνο. Τα χαρακτηριστικά αυτά δίνουν στο λόγο την αίσθηση της ασθματώδους αγωνίας, ενώ υπάρχει χαλαρός λογικός ειρμός.

- Η λιτότητα χαρακτηρίζει το ποιητικό κείμενο όχι μόνο γλωσσικά, αλλά και στιχουργικά: το ποίημα είναι ολιγόστιχο και οι 14 στίχοι του είναι πολύ μικροί.

- Η λιτότητα και η ελλειπτικότητα του ποιήματος σε όλα τα επίπεδα, η απουσία σημείων στίξης και συνδέσμων και η χρήση της εικόνας ως κύριου εκφραστικού μέσου είναι, πέρα από το θέμα, γνωρίσματα που εντάσσουν το ποίημα στη σύγχρονη ποίηση. Ωστόσο, στο ποίημα δεν υπάρχουν καθαρά υπερρεαλιστικά στοιχεία: οι εικόνες δεν είναι πλάσματα της ελεύθερης από το λογικό φαντασίας, αλλά προέρχονται από την πραγματικότητα και κυρίως δεν ακολουθείται από τον ποιητή το σύστημα της αυτόματης γραφής.

Παράλληλα κείμενα:

Εγώ δεν είμαι ποιητής

Οι ποιητές δεν ρυπαίνουν με δάκρυα
τις κρυστάλλινες πολιτείες.

Αγρυπνούν
με το βλέμμα τους ίσο και αθόλωτο
για να μετρούν
τις φρικιάσεις του φωτός
και τους παλμούς του σύμπαντος.

Γ. Ρίτσος, Το τραγούδι της αδελφής μου

Δεν είμαστε ποιητές σημαίνει φεύγουμε
Σημαίνει εγκαταλείπουμε τον αγώνα
Παρατάμε τη χαρά στους ανίδεους
Τις γυναίκες στα φιλά του ανέμου
Και στη σκόνη του καιρού
Σημαίνει πως φοβόμαστε
Και η ζωή μας έγινε ξένη
Ο θάνατος βραχνάς

Γ. Σαραντάρης, Δεν είμαστε ποιητές

Να συγκρίνετε την αποκήρυξη της ποιητικής ιδιότητας, όπως προβάλλεται στα παραπάνω ποιήματα και στο ποίημα του Μίλτου Σαχτούρη

Οι στίχοι αυτοί μπορεί και να 'ναι οι τελευταίοι

Οι τελευταίοι στους τελευταίους που θα γραφτούν
Γιατί οι μελλούμενοι ποιητές δε ζούνε πια
Αυτοί που θα μιλούσανε πεθάναν όλοι νέοι
Τα θλιβερά τραγούδια τους γενήκανε πουλιά
Σε κάποιον άλλον ουρανό που λάμπει ξένος ήλιος
Γενήκαν άγριοι ποταμοί και τρέχουνε στη θάλασσα
Και τα νερά τους δεν μπορείς να ξεχωρίσεις
Στα θλιβερά τραγούδια τους φύτρωσε ένας λωτός
Να γεννηθούμε στο χυμό τους εμείς πιο νέοι.

Μ. Αναγνωστάκης, Επίλογος

Πώς αντιμετωπίζει ο Αναγνωστάκης τη σχέση ποιητικής τέχνης και εποχής στο παραπάνω ποίημα; (το ποίημα αυτό γράφτηκε το 19951, μετά τον εμφύλιο).

Ήμουν ο Νικηφόρος στην αρχή. Μετά, με δολοφόνησαν,
Η μια ψυχή μου, αυτή που ήταν με τα λουλούδια
που έβγαζε κάθε άνοιξη φτερά και περιφέρονταν
γύρω από το Θεό κρατώντας το λαγούτο της
πέθανε αμέσως. Η άλλη, πρόφτασε
είδε το δολοφόνο, και, τουλάχιστο, πριν γίνει
γύρω απ' τον ήλιο διάφανος άνεμος, περιστρέφοντας
το βλέμμα σε όλα τα σημεία της γης, διαμαρτυρήθηκε.

Νικηφόρος Βρεττάκος, Διαμαρτυρία, 1974

Να συγκρίνετε τα δύο ποιήματα ως προς τη συναισθηματική κατάσταση των ποιητών τους που εκφράζουν.

ΕΠΙΜΕΛΕΙΑ: ΤΣΙΡΙΓΩΤΗ ΣΕΒΑΣΤΟΥΛΑ, ΠΕ2

30 ΓΕΛ Ν. ΣΥΝΔΡΟΜΗΣ